

zetője először beszámoló írását fogalmazza meg követelményként, de az utasítás második felében újra e-mail szerepel. Zavaró az is, hogy e-mailek esetén az utasítás felhívja a diákok figyelmét, ne felejtsek el a dátumot, ami pedig e-mail írásakor természetesen nem lehet formai követelmény.

A negyedik fejezetben találhatóak a receptív feladatok megoldókulcsai és a szövegátiratok. Ezek segítségével a diákok maguk is ellenőrizhetik megoldásaikat. Az íráskészséget mérő feladatok értékeléséhez viszont mindenképpen tanári segítségre lesz szükségük, erre már az első fejezetben utalnak a szerzők.

A feladatgyűjteményben felhasznált írott és hangzó szövegek autentikus forrásokból származnak, nyelvezetük igényes, több esetben meghaladja a KER szerinti B1 szintet. Erre a szerzők a bevezető részben felhívják a figyelmet, és tanácsokat adnak arra vonatkozóan, hol találhatóak a B1 szinten elvárt szavak és kifejezések. A diákoknak ehhez szintén tanári segítség kell, hiszen a szövegek komplexitása miatt ők nem tudják eldönteni, mely lexikai elemek ismerete szükséges ezen a szinten.

A hallott szöveg értését mérő feladatok hanganyagai a kiadó honlapjáról letölthetők, így okostelefon segítségével is meghallgathatók. A hanganyagok autentikus szövegen alapuló, jó minőségű stúdiófelvételek. Egyetlen hiányosságuk, hogy a feladat utasítását a hangfelvételek nem tartalmazzák. Természetesen enélkül is megoldhatók a feladatok, hiszen a nyomtatott verzióban a diákok megtalálják az utasítást. Tanácsos lett volna azonban a feladat megfogalmazásában meghatározni, milyen időkeret áll rendelkezésére a hangfelvétel első meghallgatása előtt a feladat elolvasására.

A feladatgyűjtemény hiánypótló és hasznos kiadvány mind a diákok, mind az őket felkészítők számára. Tartalmazza az új német írásbeli érettségire vonatkozó összes tudnivalót. Külön érdeme a tíz teljes feladatsor, amelyekkel bő gyakorlási lehetőséget nyújt a tanórán és az otthoni felkészülés során is.

Mivel a szerzők figyelmének központjában az írásbeli vizsga áll, az érettségizőknek érdemes ezt kiegészíteniük egy szóbeli vizsgára felkészítő könyvvel is. A közelmúltban több ilyen feladatsor is megjelent, ezek közül az első az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet *Feladatgyűjtemény a német középszintű szóbeli érettségire és nyelvvizsgákra* című kiadványa, melynek szerzője Husztiné Varga Klára. Ez a feladatgyűjtemény szintén megfelel az új érettségi követelményeknek és tematikájában is az érettségihez igazodik. Az olvasók figyelmébe ajánlom, hogy az írásbeli vizsgára való felkészüléshez ez év elején megjelent egy újabb kiadvány is, Sominé Hrebik Olga: *Érettségi mintafeladatsorok német nyelvből. 8 írásbeli középszintű feladatsor*. Szeged: Maxim Könyvkiadó Kft., 2017.

Werner Réka

Thass-Thienemann Tivadar
A nyelv interpretációja – I.
A nyelv szimbolikus jelentése

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2016. 358 p.
 ISBN: 978 963 409 064 9

Thass-Thienemann Tivadar *A nyelv interpretációja* című művét a fordító, Simoncsics Péter a „koraszülött” jelzővel illeti (28), hiszen megjelenése óta idestova fél évszázad telt el, de csak mostanában érett meg a helyzet érdemi befogadására. Annak idején csekély visszhangot kapott, „mert nem harmonizált az akkor divatos fölfogások egyikével sem, idő előtt látott napvilágot” (28). A bölcsészettudományok elméleti keretei mind a mai napig a hagyományos értelemben vett természettudományos-racionalista irányzat elvárásainak próbálnak megfelelni abban az esetben is, ha a vizsgálat tárgya – így például az emberi nyelv – nem a logika és a racionalitás vonala mentén létezik és fejlődik. Ha a vizsgálat

tárgya és a vizsgálati módszerek között áthidalhatatlan különbség tapasztalható, kevés eredményre számíthatunk. Az *Interpretáció* napjainkra azért lett igen értékes, mert ma már egyértelmű, hogy az eddigi kurrens elméletek racionalitáselvű megközelítései nehezen alkalmazhatóak az emberi nyelv komplex vizsgálata során. Világossá vált, hogy a kereteket ki kell tágítani, és a módszert kell közelíteni a vizsgálat tárgyához, nem pedig fordítva. Thienemann gondolkodásmódja szinte minden ponton *ellentmond* a korabeli, illetve máig ható mainstream nyelvészeti gondolkodásnak. Mivel sokszor csak véletlenek, például politikai befolyás miatt alakul ki, hogy adott időben mi számít mainstreamnek – és következésképpen az is, hogy mi *nem* kerül be a meghatározó irányzatok közé –, egy tudományos elmélet értékére nem lehet abból következtetni, hogy mennyire elterjedt vagy elfogadott: a tudomány egyik legfontosabb jellemzője az *állandó kételkedés*.

Thass-Thienemann Tivadar (1890–1985) a magyar bölcsészettudomány különleges szereplője, legyen szó akár életrajzáról, akár a nyelvről alkotott felfogásáról. Életpályája azért egyedi, mert nem volt jellemző a 20. század derekán, hogy egy hazájában elismert tudós 58 évesen emigrálva szakmát váltson, és új szakmáján belül átfogó elméletet dolgozzon ki. Nyelvészeti modellje pedig azért hat különlegesnek, mert gyakorlatilag tökéletes szembeszéllal dacolva (az 1960-as évektől a 20. század meghatározó nyelvészeti iskolája a Chomsky-féle generatív-transzformációs grammatika volt) fogalmazta meg rendkívül komplex, az addigi tudományosság elvárásait alapjaiban megkérdőjelező elméletét. A Tinta Könyvkiadó 2016-ban adta ki Thass-Thienemann *magnum opus*ának, *A nyelv interpretációja* című művének magyarra fordított első kötetét, melynek eredeti je (*The interpretation of language*) 1968-ban jelent meg az Egyesült Államokban. A fordító előszavának köszönhetően világossá válik az olvasó számára Thass-Thienemann kiemelkedő szerepe a 20. század első felének

magyar tudományos életében, valamint az *Interpretáció* jelentősége a nyelvtudományon belül.

Az életút legszembetűnőbb momentuma az a tény, hogy Thienemann az emigrációja előtt irodalomtörténészként előbb a pécsi, majd a budapesti egyetem germanisztikaprofesszora volt, az USA-ban viszont nyelvész-ként dolgozott. Háttére és neveltetése feltehetően közrejátszott abban, hogy ez a váltás megvalósulhasson, hiszen németajkú családból származott, de a magyar oktatási rendszerben nőtt fel. Német családi háttére miatt Thienemann gyermek- és fiatal korában már megtapasztalta a kirekesztést, így a húszas és harmincas évek fajelméletei teljesen hidegen hagyták. A magyarság fogalmát nyelvészeti, irodalmi és történelmi (tehát kulturális) szempontból értelmezte.

Thienemann hamar felfedezte Freudot, ez pedig *A nyelv interpretációja* szempontjából meghatározó momentum. Rendkívül széles látókörét és differenciált gondolkodásmódját gyerekkora kirekesztettség-élményén kívül az is befolyásolhatta, hogy lutheránus papi őseitől eltérően ő maga nem gyakorolta vallását, szabadgondolkodó volt. Ezenkívül bizonyára nagy hatással voltak rá azok a tapasztalatok, melyeket az első és a második világháború alatt, illetve között szerzett (súlyos sérülése az első világháborúban Isonzónál, menekülése a Gestapo, majd az NKVD [a szovjet Belügyi Népbiztosság] elől). Mint említettük, 58 éves korában emigrált.

Mindezeket figyelembe véve nem csoda, hogy az *Interpretáció* valóban kiemelkedően önálló és átfogó gondolkodásmódról tesz tanúbizonyságot.

A mű két legfontosabb eleme a norma eszményének teljes elvetése és az ember szimbólumalkotó képességének kiemelése, e képesség jelentőségének hangsúlyozása. Thienemann erre a két vezérmotívumra alapozva és a freudi eszmék közvetlen felhasználásával állít fel egy koherens nyelvészeti modellt kognitív elméleti alapokon. Gondolkodása minden lényeges vonatkozásban ellentétes

a korszak kurrens nyelvészeti felfogásával, a generatív transzformációs grammatikával.

Az első fejezet a nyelvészet és a pszichológia sztenderdizáló törekvéseit kritizálja. Thienemann szerint ideje volt felülbírálni mindkét terület tudományos módszereit, melyek jórészt a sztoikus filozófia hagyományát követik. Ez a filozófia a normalitás és az érzelmek nélküli racionalitás égisze alatt szeretné vizsgálni az emberi nyelvet, holott az nem írható le normalizáló szempontból, a hagyományos értelemben vett természettudomány módszereivel. A szerző megmutatja, hogyan vonul végig a tradicionális természettudományos megközelítés a felvilágosodáson és Descartes-on át a 20. század posztindusztriális racionalitáselvén keresztül egészen a generatív transzformációs grammatikai iskoláig, illetve a mű születése idején érvényes tudományos keretekig, melyek a mechanizáló számszerűsítés módszereit helyezik előtérbe.

Thienemann szerint az emberi nyelv kialakulásának és megértésének kulcsmomentuma az ember szimbólumalkotó, illetve azt megértő képessége. Ez a képesség azonban teljességgel hiányzik a racionalitás elvein működő gépből, mert az emberi nyelv olyan örökölt, kollektív elemekből tevődik össze, melyek értelmezése kizárólag szinkrón és diakrón szempontból egyaránt szerteágazó, tudatalatti tartalmak bevonásával lehetséges. Az *Interpretáció* a diakrónia döntő szerepe miatt sok szempontból ellentmond az elmúlt másfél évszázad talán két legmeghatározóbb nyelvészének, Saussure-nek és Chomskynak. Thienemann nem cáfolja a nyelv – Saussure óta elfogadott – strukturalista megközelítését, a diakrónia bevonását azonban elengedhetetlennek tartja akkor is, ha a nyelvi struktúrák diakrón értelmezése a nyelvhasználó számára átláthatatlan. A szerző szerint a transzparenciájukat veszített jelentéstartalmak továbbra is ott vannak minden egyes nyelvi jelenségben (akár fonetikai, akár szemantikai, akár szintaktikai stb. szinten), és a szimbólumalkotás (illetve -értelmezés) során egyértelműen megjelennek. Thienemann egy kollektív,

transzparenciáját részben elvesztett és ezért öntudatlan nyelvi örökség fogalmát alkotja meg. Ebből a kollektív örökségből – az Ósvalamiból – táplálkozik a szimbólumalkotás, mely az emberi nyelv sajátossága és egyben a nyelvi jelentés többretegűségének magyarázata. Egy-egy nyelvi megnyilatkozás konkrét jelentése pedig mindig az elfojtott, tudat alatti Ósvalami és az Én – a beszélő felettes Énje – szándékolt szóválasztásának kölcsönhatásából tevődik össze. Az Ósvalami kollektív és elfojtott nyelvének ellentmondanak az aktuális használati normák (jólneveltség, tanultság stb.), és e két tényező együtt alakítja a jelentések különböző szintjeit. Ebben a modellben az ÉN a jelentés-létrehozás normatív irányba mutató törekvéseit, az Ósvalami pedig a részben tudattalan szimbólumokat tartalmazza. (A fordító az „Ősízé” terminust használja, magyarázatát lásd a 33. oldalon.)

A szimbólum közvetít a fizikai és a szubjektív valóság között, így válik a gondolkodás dinamikus eszközévé. A modell dinamikus voltára jellemző, hogy a szerző szerint egy párbeszéd során kis túlzással azt is mondhatnánk, hogy a beszélők két különböző nyelvet beszélnek, annyira különbözik az egyén nyelvének szubjektív jelentésvilága. A másik megértésére való képesség – amely rugalmas és dinamikus megközelítést igényel – az emberi intelligencia egyik fokmérője. Thienemann gondolkodása a huszadik század nyolcvanas éveiben megjelenő kognitív metafora-elméleteket (Lakoff, Kövecses) előlegezi meg, amikor Freud „régészeti” módszere által inspirálva a lehámozza egymásról a jelentés rétegeit, s kimutatja, hogy a legősbibbek az emberi testhez kötődő képek.

Thienemann az emberi elme horizontjának lehetőségeit és korlátait az emberi test és annak funkciói alapján határozza meg. Szerinte az agy csak olyan vonalak mentén képes működni és bármit értelmezni, amelyek valamilyen módon az emberi testhez kapcsolhatók: az ember érzékelni, gondolkodni és beszélni csak a saját testének és testi funkcióinak keretében tud. Az olyan alapvető

fogalmak, mint az idő és a tér, a számok vagy az írás mind-mind kizárólag az emberi testhez képest és annak megismerési, értelmezési keretén belül léteznek és érzékelhetőek az ember számára. A szerző számos nyelven és nyelvcsaládon átívelő, komplex etimológiai levezetésekkel illusztrálja téziseit.

Az *Interpretáció* olvasása során érdekes összefüggések rajzolódnak ki a freudi pszichoanalízis és a nyelvészet között. A szerző éppen azért tartja a nyelvet hatékony pszichoterápiás eszköznek, mert a pszichoterápia során a páciens által verbalizált tudat alatti tartalmak felszínre hozása enyhítheti a lelki panaszokat. Thienemann szerint a kimondott szavak és kifejezések csordultig vannak intranzparenssé vált ősi jelentéstartalmakkal, melyek – éppen átláthatatlan voltuk miatt – tudat alatti feszültségekre és elfojtásokra világítanak rá. A tudat alatti tartalmak verbalizálása – akár asszociatív módszerekkel – már önmagában is jótékony hatású, nem beszélve azok értelmezésének hasznáról.

A természettudományokban már a 20. század derekán világossá vált, hogy a racionalitás-elvű newtoni keretek nem alkalmasak minden természettudományos jelenség leírására. Létrejöttek más értelmezések, melyek már nem az empirikus-racionális megközelítést

vették alapul. Ez a fordulat a nyelvészet területén nem történt meg, vagy legalábbis nem a kívánatos mértékben, hisz továbbra is gyakoriak a „mechanizáló” modellek, melyek a nyelv működését egy gép működésének szabályaival állítják párhuzamba. Thass-Thienemann Tivadar *A nyelv interpretációja* című művében szakít a mechanizáló megközelítéssel. A nyelv mind diakrón, mind szinkrón vetületeit beépíti dinamikus modelljébe, ahol az ember szimbólumalkotó képessége játssza a főszerepet a nyelv kialakulásában és a verbális kommunikáció során egyaránt.

Azoknak ajánlom ezt a könyvet, akik nem idegenkednek a megszokott tudományos keretek feszegetésétől, akik előszeretettel gondolkodnak bátran, szívesen helyezkednek a korábbiaktól eltérő, merőben más nézőpontra, hogy ezáltal is elmélyítsék a vizsgálat tárgyának – jelen esetben az emberi nyelv – megérteni lehetőségeit. Ezenkívül azok számára is jelentős mű az *Interpretáció*, akiket szakterületől függetlenül, önmagában érdekel a tudománytörténet. Simoncsics Péter elemzőként és fordítóként hatalmas munkát végzett, amikor visszavezette Thienemann késői művét a magyar tudományosság élő organizmusába.

Nagy Colette